

Cultura de securitate în organizații. Principii și dezvoltare¹

Lect. univ.dr. Oana -Elena Brânda, Universitatea Titu Maiorescu

Abstract

Conceptul de „cultură de securitate” este extrem de interesant și atractiv sub multiple aspecte – organizațional, economic, tehnologic, cultural și chiar militar. Prin reunirea celor doi termeni – ”cultură” și ”securitate”, rezultă atât un mod de gândire, dar și un mijloc de acțiune. În ceea ce privește organizațiile, cultura de securitate oferă un cadru de acțiune, care ar putea și trebuie să fie dezvoltat în funcție de împrejurările și actorii implicați.

Scopul acestui articol este de a prezenta principalele aspecte ale culturii de securitate în organizații, indiferent de natura acestora, precum și principiile care stau la baza lor și limitele întâmpinate în aplicarea lor. De asemenea, se va axa pe maniera în care cultura de securitate potrivită influențează procesul de luare a deciziei și forța și precizia reacției în cadrul organizației în eventualitatea unor evenimente neplanificate. În cele din urmă, lucrarea va urmări sentimentele manifestate în cadrul organizației atunci când fie se confruntă cu o cultură de securitate puternică, fie cu absența ei.

Cuvinte cheie: securitate, cultură, organizații, principii, proces de luare a deciziei

Introducere

Termenul de ”cultură de securitate” este rezultatul alipirii a doi termeni care vin din sfere diferite de activitate. Cu toate acestea, îmbinarea lor poate fi un element de succes pe termen lung în condițiile în care elementele securității (și apărării, implicit) pot fi utilizate atât de frecvent și cu obiective atât de bine stabilite încât să devină parte a culturii naționale și individuale deopotrivă.

Scopul acestui articol este de a stabili un cadru teoretic al conceptului de ”cultură de securitate”, precum și forma sa de manifestare la nivelul organizațiilor. Termenul de ”organizație” este un termen generic ales, întrucât el poate desemna atât o zonă a mediului privat de lucru (zona companiilor multi-naționale/transnaționale), dar și o entitate mai mare – organizație internațională, stat, grup de state. Prin stabilirea unui cadru teoretic se obține un tipar de analiză a conceptului ce va fi extrem de util în studiile viitoare, mai ales când este vorba despre urmărirea evoluției conceptului în spațiul securității și apărării naționale și internaționale. Așa cum se va vedea pe parcursul acestui studiu, cultura de securitate poate fi amplificată sau dezavantajată de anumite condiții, astfel încât o cunoaștere aprofundată a conceptului este extrem de utilă în realizarea de analize și evaluări la adresa gradului de securitate al statului/statelor.

¹ Articolul a fost prezentat la Conferința națională științifică a Academiei Oamenilor de Știință ”Cercetarea științifică în serviciul dezvoltării durabile”, 20-22 septembrie 2018, Târgoviște.

Prin urmare, în acest articol ne vom concentra atenția asupra definiției conceptului, urmărindu-i evoluția atât în documente specifice, dar și în doctrina. De asemenea, vom investiga maniera de dezvoltare a conceptului, de la ”cultura strategică ” la ”cultura de securitate”, obiectivele sale, precum și felul în care ele pot fi sporite.

Întrucât este interesant de oferit un exemplu, ne vom concentra atenția pe spațiul românesc, încercând să subliniem care sunt caracteristicile culturii de securitate în România, elementele ce o pot amplifica, dar și tehnicile ce pot fi aplicate în vederea dezvoltării ei viitoare.

Definirea culturii de securitate

Cultura este, de obicei, învățată. Este o formă de comportament dobândit, învățat, dictat de societatea în care trăim. În momentul în care indivizii primesc stimulentele potrivite, aceștia vor adopta ușor o nouă cultură².

Cultura este compusă dintr-o serie de aspecte: tehnologie, politici, reguli, indivizi și competențe. Împreună, acestea formează o cultură. Dar, dintre acestea se separă indivizii care pot schimba cultura de securitate a grupului, acționând ca un liant sau, dimpotrivă, distanțând elementele. La acestea se mai adaugă și împrejurările³, care trebuie luate și ele în calcul la analizarea culturii de securitate.

Analiza conceptului de ”cultură de securitate” permite, în multe cazuri, o abordare multidisciplinară asupra dimensiunilor de securitate și apărare. Un precursor al ”culturii de securitate” este ”cultura strategică”, concept dezvoltat în 1977 de către Jack Snyder. Aceasta se definește drept ”suma totală a ideilor, răspunsurilor condiționate emoțional și tiparelor de comportament pe care membrii unei comunități strategice naționale le-au acumulat cu privire la o amenințare”⁴.

C.S. Gray definește cultura strategică drept ”acel element dezarmant, chiar de bun simț, pe care o comunitate de securitate îl va arbora și maniera în care se va comporta sunt influențate de ceea ce comunitatea respectivă a învățat despre sine și contextele relevante în care s-a aflat”⁵.

În Strategia Națională de Apărare a Țării pentru perioada 2015-2019, termenul de ”cultură de securitate” se regăsește în Capitolul IV și este menit să se refere la acele aspecte

² Kai Roer, *Build a Security Culture*, UK, IT Governance Publishing, 2015, p. 15.

³ *Ibidem*, p. 21.

⁴ Ruxandra Buluc, Ciprian Lungu, Ioan Deac, ”Perceptions on Security Culture”, în *Redefining community in intercultural context*, Henri Coandă Air Force Academy Publishing House, Vol. 7, No.1, 2018, p. 149.

⁵ C.S Gray, *Out of the Wilderness. Prime Time for Strategic Culture*, United States Nuclear Strategy Forum, National Institute for Public Policy, Fairfax VA, 2006, p. 7.

care, deși nu sunt legate de ideea de securitate și apărare națională decât tangențial, la un moment dat, ele pot deveni instrumente de amenințare la adresa securității. Astfel, se dorește ”dezvoltarea culturii de securitate, inclusiv prin educație continuă, care să promoveze valorile, normele, atitudinile sau acțiunile care să permită asimilarea conceptului de securitate națională”⁶.

Ghidul Strategiei Naționale de Apărare a Țării pentru perioada 2015-2019 definește cultura de securitate drept ”totalitatea valorilor, normelor, atitudinilor sau acțiunilor care determină înțelegerea și asimilarea la nivelul societății a conceptului de securitate și a celor derivate (securitate națională, securitate internațională, securitate colectivă, insecuritate, politică de securitate, etc)”⁷.

Tot în acest Ghid, în zona alocată definirii culturii de securitate se pune un accent important și pe un alt concept, văzut ca fiind esențial pentru felul în care indivizii înțeleg și se raportează la securitatea de la nivel intern și nivel internațional. Astfel, se aduce în discuție conceptul de ”educație de securitate”, menit să prezinte o dimensiune preponderent educativă, prin dezvoltarea unei atitudini cu rol preventiv a societății în apărarea și protecția personală, de grup și statală față de riscuri, amenințări, vulnerabilități, agresioni reale și potențiale”⁸.

O altă definiție a conceptului de cultură de securitate a fost dată de Lungu, Buluc și Deac în studiul realizat în 2018 intitulat ”Promovarea culturii de securitate: Raport”. Astfel, ei scriu despre cultura de securitate următoarele: ”cultura de securitate este rezultatul interacțiunilor sociale care au loc în grupuri, organizații, comunități preocupate de aspectele securității sociale, ale unor procese de învățare și acumulare de cunoștințe, în acord cu nevoile umane de protecție, siguranță și adăpost”⁹.

Tot un binom de analiză a culturii de securitate -educație de securitate face și Oana Moldovan într-un articol recent publicat în august 2017, în revista Intelligence, articol intitulat ”Cum ne apără cultura de securitate”. Astfel, ea arată că, în timp ce ”cultura de securitate” privește ”promovarea și consolidarea valorilor democratice, prin dezvoltarea unei înțelegeri comune a provocărilor și oportunităților în domeniul securității naționale la nivelul statului și

⁶ ***, *Strategia Națională de Apărare a Țării pentru perioada 2015-2019, O Românie puternică în Europa și în lume*, București, 2015, p. 21, disponibil la http://www.presidency.ro/files/userfiles/Strategia_Nationala_de_Aparare_a_Tarii_1.pdf, accesat la 20.11.2018.

⁷ *Ibidem*, p. 7.

⁸ *Ibidem*.

⁹ Ciprian Lungu, Ruxandra Buluc, Deac Ioan, *Promovarea culturii de securitate: Raport*, București, Top Form, 2018, p. 5.

al societății”¹⁰, ”educația de securitate” este mult mai cuprinzătoare fiind extrem de importantă pentru traducerea în practică și eficientizarea primei. Prin urmare, arată autoarea, ”educația de securitate este un ansamblu de măsuri întreprinse în mod sistematic de către autoritățile publice și organizațiile nonguvernamentale, prin care noțiunile, ideile și informațiile referitoare la valorile, interesele și necesitățile naționale de securitate sunt utilizate în forme și prin mijloace specifice”¹¹.

Această educație de securitate se construiește pornind de la nivelul micro (individual) spre nivelul macro (statul). Pentru a-și putea construi, dezvolta sau consolida cultura de securitate, individul trebuie să aibă acces la informații. Uneori, este nevoie de cunoașterea unor elemente de psihologia grupurilor pentru a verifica maniera în care indivizii și grupurile conștientizează cultura de securitate și se raportează la ea¹².

În gestionarea securității și amenințărilor la adresa ei, cei mai problematici sunt indivizii. În ciuda existenței diverselor forme de hardware și software, oamenii sunt cei care generează breșe în securitate.

O altă definiție pune accentul pe rolul avut de indivizi în conturarea și menținerea securității. ”Cultura de securitate cuprinde elementele materiale și nonmateriale, urmărind cultivarea, recuperarea (dacă este cazul) și creșterea nivelului de securitate al actorilor sociali individuali sau colectivi. De asemenea, poate avea dimensiuni individuale, mentale, spirituale, sociale și fizice”¹³. Potrivit lui Juliusz Piwowski, în articolul ”Three Pillars of Security Culture”, există trei stâlpi ai culturii – cel individual, cel social și cel material¹⁴.

Perspective de percepție

Cultura de securitate poate fi utilă în următoarele situații:

- Controlarea amenințărilor emergente, dar și a riscurilor și vulnerabilităților
- Recuperarea controlului asupra securității într-o situație în care se constată o breșă de securitate

¹⁰ Oana Moldovan, ”Cum ne apăra cultura de securitate”, *Revista Intelligence*, 14 august 2017, disponibil la <http://intelligence.sri.ro/cum-ne-apara-cultura-de-securitate/>, accesat la 10.08.2018.

¹¹ *Ibidem*.

¹² Roer, *op.cit*.

¹³ Juliusz Piwowski, ”Three Pillars of Security Culture”, în *Security Studies*, Vol. 16, No.2, 2017, p. 20.

¹⁴ *Ibidem*.

- Optimizarea securității atunci când este nevoie
- Încurajarea comportamentului actorilor pentru a dobândi/atinge o stare de securitate.

Este un lucru cert faptul că statele și indivizii caută putere materială pentru a-și proteja securitatea. Totuși, această practică nu mai este de actualitate, în condițiile în care securitatea nu mai este exclusiv una strict materială sau militară. De asemenea, mediile de securitate în care se dezvoltă statele sunt în mare parte culturale și instituționale, decât doar materiale¹⁵. Mediul internațional în sine nu este doar rezultatul acțiunii unor forțe materiale și fizice, ci un fenomen social construit prin puterea discursului¹⁶. Discursul trebuie înțeles aici drept totalitatea cunoștințelor, ideilor, culturii, ideologiei și elementelor de limbaj care-l compun.

Prin urmare, cultura de securitate trebuie adecvată la aceste realități, astfel încât ea trebuie percepută drept ”un set de standarde evaluative (norme și valori) și un set de standarde cognitive (reguli și modele) care definesc actorii sociali existenți în sistem, maniera în care operează și maniera în care relaționează”¹⁷.

Luând în calcul elementele prezentate mai sus, este interesant de urmărit ce înseamnă ”cultura de securitate” în cazul României. Aici discuția poate privi participarea în cadrul NATO și Uniunii Europene, lucru care schimbă maniera de raportare la valorile de securitate națională, dezvoltarea și consolidarea parteneriatelor strategice în cadrul cărora România este membru, promovarea și dezvoltarea unei democrații coerente și a unei economii de piață, etc. Securitatea este, în sine, și o atitudine, care depinde masiv de natura percepută a mediului înconjurător în care se manifestă¹⁸.

La nivelul spațiului românesc, cultura de securitate are următoarele componente:

- Cunoștințe de specialitate care să faciliteze înțelegerea și apropierea termenului
- Proceduri de răspuns la amenințările, riscurile și vulnerabilitățile identificate la adresa securității (acest lucru este stabilit mai ales prin textul Strategiei Naționale de Apărare a Țării pentru perioada 2015-2019)
- Patrimoniul imaterial: idei, valori, simboluri, etc.
- Aspecte normative de reglementare a securității¹⁹.

¹⁵ Peter J.Katzenstein, *The Culture of National Security, Norms and Identity in World Politics*, New York, Columbia University Press, 1996, p. 2.

¹⁶ Monica Gariup, *European Security Culture. Language, theory, policy*, Ashgate, 2009. p. 7.

¹⁷ Katzenstein, *op.cit.*, p. 46.

¹⁸ Gariup, *op.cit.*, p. 22.

¹⁹ Lungu, *op.cit.*, pp. 24-25.

De aceea, studiul realizat de Lungu, Buluc și Deac în 2018 a arătat că, în spațiul românesc, există o serie de instituții însărcinate cu promovarea culturii de securitate:

- Diversele ministere: Ministerul Apărării Naționale, Ministerul Afacerilor Interne
- Serviciile de intelligence: SIE și SRI, la care se adaugă Serviciul de Transmisiuni Speciale și Serviciul de Protecție și Pază
- Învățământul universitar militar
- Învățământul universitar civil
- ONG-urile și organizațiile guvernamentale
- Organizațiile de tip think-tank

Este important de specificat aici faptul că metoda cea mai bună de promovare a culturii de securitate la nivelul societății civile este de a integra în instituțiile de învățământ, mai ales în cele civile, ”educația pentru securitate”.²⁰

Influențe asupra procesului de luare a deciziei

Starea de securitate care conduce ulterior la consolidarea unei culturi de securitate adecvate poate fi interpretată și ca o atitudine mentală, ce depinde de natura percepută a mediului în care se găsește actorul în cauză. Mediul influențează atât conduita actorilor, dar și identitatea acestora. Iar identitatea se reflectă asupra intereselor manifestate în direcția întăririi securității și apărării. De aceea, schimbările produse la nivelul identității produc schimbări la nivelul intereselor, și, inevitabil, produc schimbări în politica de securitate națională și în reflectarea acesteia la nivelul mediului internațional. Automat, schimbându-se politica de securitate, se vor înregistra schimbări și în ceea ce privește cultura de securitate a statului respectiv și a actorilor implicați.

Există o serie de factori ce pot fi utilizați în construcția efectivă a unei culturi de securitate: putere materială/fizică, coerciție, factori culturali, explorarea suveranității și a limitelor sale, norme, valori, etc.

Din perspectiva decidenților politici, identificarea și definirea amenințării este elementul care contribuie la definirea culturii de securitate. De aceea, în momentul identificării amenințării un rol important îl joacă percepția asupra amenințării.

²⁰ *Ibidem*, p. 44.

Gestionarea amenințărilor în materie de securitate presupune controlul strategiilor și actorilor care contribuie major la prezervarea stabilității. În condițiile unui caracter profund transnațional al riscurilor, aceste elemente sunt extrem de greu de identificat.

Definirea securității drept probabilitatea redusă de a vătăma valorile dobândite crește capacitatea de supraviețuire în calea amenințărilor, specificând exact acele valori ce trebuie protejate în eventualitatea exercitării unui atac asupra lor. De asemenea, securitatea trebuie văzută ca fiind ”o reacție firească în fața unei intruziuni străine: securitate în materie de apărare, precum și securitate fizică și psihologică, dar și în vederea protecției intereselor economice, a limbii și a culturii”²¹.

Securitatea trebuie interpretată din mai multe puncte de vedere: ca o realitate tangibilă și ca o stare mentală. Ultima este importantă în mod particular, întrucât oamenii se simt în siguranță numai în acele situații în care se simt confortabil cu împrejurimile, iar acest confort este esențialmente unul mental. Granițele și armele, deși par a fi o sursă majoră de securitate, oferă securitate doar marginal, întrucât ele deserveșc securitatea mentală în primul rând. Prin urmare, în ciuda cheltuielilor făcute pentru înarmare, politicienii și decidenții sunt conștienți de rolul major jucat de dimensiunea mentală a securității, pe care o vor exploata masiv în avantajul lor. Un exemplu foarte bun este cazul migrației masive de la nivelul Uniunii Europene, întrucât politicienii europeni și-au modificat discursul pentru a seta teama și insecuritatea în sufletele cetățenilor. Retorica pe care o abordează este aceea că imigrația are un impact negativ asupra politicilor sociale și asupra standardelor în materie de protecție națională și internațională. De asemenea, abordează retorica generală a statului ca fiind o entitate inflexibilă și puternică, intolerantă la amenințări de orice fel.

”Interdependența securității” se manifestă în relație cu politicile în materie de securitate duse de statele vecine. Actorii din regiune vor coopera și-și vor coordona acțiunile pentru a evita probleme comune în materie de securitate. Nu numai amenințările sunt cele care implică actorii vecini, ci și prevederile în materie de securitate abordate de fiecare în parte. Astfel, interdependența în materie de securitate se traduce sub faptul că niciun actor nu poate opta pentru o strategie de tip singular în gestionarea amenințărilor și creșterea securității, pentru că tocmai natura de bază a conceptului de securitate presupune cooperare²². Dezvoltarea culturii

²¹ Michela Ceccorulli, *Migration as a security threat: internal and external dynamics in the European Union*, Forum on the Problems of Peace and War, Florence Garnet Working Paper No. 65/9 April 2009, pp. 3-4.

²² *Ibidem*, p. 5.

de securitate la nivelul statului trebuie să se facă ținând cont și de identitatea statului, care derivă din interacțiunile sociale diverse ale acestuia²³.

Cultura organizațională și cultura de securitate

Deși pare că în timp au apărut noi amenințări la adresa securității, de fapt, majoritatea amenințărilor la adresa securității sunt universale. Unele instituții se pricep mai bine la crearea aceluia comportament de securitate intenționat deoarece au conștiința nevoii de securitate și vor gestiona ca atare acele elemente care o reclamă²⁴.

Cultura de securitate mai poate fi percepută și ca o subcultură a culturii organizaționale, trebuind să fie proiectată și construită împreună și de către aceia din organizație care se ocupă de cultura organizațională. Cultura de securitate se adaptează, ea dezvoltându-se în relație cu evoluția societății. Cultura de securitate transcende individualul și cade normativ în sarcina statului, deși chiar și individul poate fi un instrument de sporire a acestei culturi.

Pentru promovarea ”culturii de securitate” poti fi implementate o serie de acțiuni:

- Schimbarea comportamentului actorilor sociali care lucrează în zona dezvoltării culturii de securitate, precum și al celor care participă voluntar la ea
- Perfecționarea mijloacelor de comunicare astfel încât există o înțelegere unitară a amenințărilor
- Dezvoltarea unor politici de securitate care să poată fi accesibile unui public larg
- Activizarea instituțiilor guvernamentale care lucrează în această direcție.

Dintre aceste acțiuni, a doua - cea privind perfecționarea mijloacelor de comunicare - are o semnificație aparte, întrucât comunicarea este importantă în dezvoltarea rezilienței prin, pe de o parte, contracararea și neutralizarea consecințelor informațiilor false, și prin crearea unei imagini pozitive a acelor instituții care sunt responsabile de crearea și menținerea unui climat de securitate²⁵.

Există o serie de obiective ce trebuie urmărite în direcția promovării culturii de securitate:

²³ Katzenstein, *op.cit.*, p. 52.

²⁴ Roer, *op.cit.*, p. 9.

²⁵ Buluc, *op.cit.*, p. 152.

- Conștientizarea de către populație, dar și de către decidenții politici a riscurilor, vulnerabilităților și amenințărilor la adresa securității
- Înțelegerea riscurilor, amenințărilor și vulnerabilităților la adresa securității
- Posibilitatea de a aplica reguli și norme în materie pentru consolidarea securității
- Adaptarea comportamentului indivizilor și decidenților la aceste amenințări²⁶.

Concluzii

Analiza realizată în cadrul acestui articol a conceptului de ”cultură de securitate” ne-a demonstrat câteva aspecte semnificative.

În primul rând, deși termenul apare în documente importante în domeniul securității și apărării naționale, în spațiul românesc, cultura de securitate are nevoie de mai mult timp pentru a se stabiliza drept concept de sine stătător, pentru a-și defini obiective particularizate pe spațiul românesc și pentru a ajunge la maximă operaționalizare.

În al doilea rând, termenul ne-a demonstrat capacitățile sale multidisciplinare, subliniind necesitatea primordială a unei viziuni care să îmbine mai multe domenii de activitate. Securitatea nu mai este exclusiv militară, ci se bazează pe interacțiunile mai multor ramuri astfel încât să acopere multiple nevoi. Totodată, un rol important în dezvoltarea securității și apropierea culturii de securitate îl au indivizii și statelor.

Cert este că acest concept al ”culturii de securitate” este încă un concept în continuă dezvoltare atât la nivel internațional, dar și la nivel național. Avantajul perfecționării lui este că, în viitor, politicile de securitate vor putea fi mai bine centrate și direcționate spre gestionarea unor amenințări, riscuri și vulnerabilități care sunt și ele în continuă evoluție.

Bibliografie

1. Buluc, Ruxandra, Lungu, Ciprian, Deac, Ioan, ”Perceptions on Security Culture”, în *Redefining community in intercultural context*, Henri Coandă Air Force Academy Publishing House, Vol. 7, No.1, 2018, pp. 149-156.
2. Ceccorulli, Michela, *Migration as a security threats: internal and external dynamics in the European Union*, Forum on the Problems of Peace and War, Florence Garnet Working Paper No. 65/9 April 2009.

²⁶ Lungu, op.cit., pp. 26-27.

3. Gariup, Monica, *European Security Culture. Language, theory, policy*, Ashgate, 2009.
4. Gray, C.S., *Out of the Wilderness. Prime Time for Strategic Culture*, United States Nuclear Strategy Forum, National Institute for Public Policy, Fairfax VA, 2006.
5. Katzenstein, Peter J., *The Culture of National Security, Norms and Identity in World Politics*, New York, Columbia University Press, 1996.
6. Lungu, Ciprian, Buluc, Ruxandra, Deac, Ioan, *Promovarea culturii de securitate: Raport*, București, Top Form, 2018.
7. Moldovan, Oana, "Cum ne apăra cultura de securitate", *Revista Intelligence*, 14 august 2017, disponibil la <http://intelligence.sri.ro/cum-ne-apara-cultura-de-securitate/>.
8. Piwowarski, Juliusz, "Three Pillars of Security Culture", în *Security Studies*, Vol. 16, No.2, 2017, pp. 16-27.
9. Roer, Kai, *Build a Security Culture*, UK, IT Governance Publishing, 2015.
10. ***, *Strategia Națională de Apărare a Țării pentru perioada 2015-2019*, București, 2015, disponibil la [http://www.presidency.ro/files/userfiles/Strategia Nationala de Aparare a Tarii 1.pdf](http://www.presidency.ro/files/userfiles/Strategia_Nationala_de_Aparare_a_Tarii_1.pdf).
11. ***, *Ghidul Strategiei Naționale de Apărare a Țării pentru perioada 2015-2019*, 17 decembrie 2015, disponibil la <http://www.presidency.ro/ro/presa/securitate-nationala-si-aparare/ghidul-strategiei-nationale-de-aparare-a-tarii-pentru-perioada-2015-2019>